

Emine DEMİL (*)

EBÛ DÂVUD ET-TAYÂLİSÎ'NİN (Ö. 204/819) MÛSNEDİ VE RİVÂYET ÜSLÛBU

öz

Ebû Dâvud et-Tayâlisî mûsned sahibi, hicrî ikinci asırda yaşamış Basralı hadis hafızıdır. Yaşadığı dönemin hadis otoritelerinden kabul edilmiş ve “ilim dağı” olarak nitelendirilmiş büyük bir muhaddistir. Yaşadığı dönemde dinlediği hadisleri hıfzından imlâ ettirmesi ve hadisleri müzakere ederek nakletmesi onun ilmî kişiliğini göstermesi bakımından önemlidir. Hafızasına çok güvendiği için genellikle ezberinden rivâyette bulunmuştur. Rivâyetlerinde yazılı metine dayanmadığından hadislerde hataya düştüğü ileri sürülmüştür. Bundan çok daha az sayıdaki hatanın bile bir hadisçiyi zayıf saymak için yeterli görülmesine rağmen et-Tayâlisî hakkında hiç kimse zayıf hükmü vermemiştir. Mûsned türünün ilk örneği sayılan eseri sahabî râvilerinin adlarına göre tasnif edilmiştir. Eseri bizzat et-Tayâlisî değil onu imlâ meclislerinde dinleyen talebesi Yunus b. Habîb tasnif etmiştir. Eserin nüshalarının baş tarafında onların müellife nisbetini gösteren senedler bulunmaktadır.

anahtar kelimeler

Ebû Dâvud et-Tayâlisî, hicrî ikinci asır, mûsned, rivâyetler, rivâyet üslûbu.

abstract

Ebû Dâvud et-Tayâlisî's (d. 204/819) Mûsned and His Narrative Tone

Ebû Dâvud et-Tayâlisî is a hafız of hadith who lived in the second century of the hegira and had a mûsned. Being accepted by the authorities of hadiths in the era when he lived, he was a great muhaddith described as "the mountain of wisdom". These are important to present his scholarly personality that he made the hadiths dictated by heart and conveyed through debates, Since he so much relied on his memory, he narrated by heart in general. It was claimed that he made mistakes in hadiths because he did not narrate based on the written text. Whereas mistakes, much less in number, were accepted enough to consider a hadith narrator to be weak, no one judged et-Tayâlisî himself, but Yunus b. Habib who was his student listening to him in the councils of dictation. There are charters which display their writer's identities.

keywords

Ebû Dâvud et-Tayâlisî, hijri the second century, mûsned, narratives, narrative tone.

Giriş

Çalışmamız, hadis âlimlerinin çoğunluğu tarafından ilk Mûsned müellifi kabul edilen Ebû Dâvud et-Tayâlisî'nin hayatını ve mûsned türü hadis edebiyatının ilk örneklerinden biri kabul edilen "el-Mûsned" adlı eserini rivâyet üslûbu açısından incelemeyi hedeflemektedir. Ayrıca Ebû Dâvud'un Mûsnedi'nden hareketle hicrî ikinci asrın sonları ve üçüncü asrın başlarındaki rivâyet üslûbu hakkında da bilgi vermek amaçlanmıştır.

Çalışmamızda ayrıca rivâyet ve isnad açısından Ebû Dâvud et-Tayâlisî inceleneyecektir. et-Tayâlisî'nin rivâyetleri nasıl naklettiği, kullandığı rivâyet sigalarının ve isnadda kullandığı şek ifadelerinin neler olduğu, hadislerin merfu olup olmadığına dair tereddütleri yaptığımız tetkik çerçevesinde ortaya koymaya çalışılacaktır. Et-Tayâlisî'nin rivâyet üslûbunu göstermesi bakımından Et-Tayâlisî'nin ya da herhangi bir ravinin açıklamalarda bulunduğu rivâyetlerle ilgili örnekler verilecektir.

1. Mûsned

Sözlükte "dayanmak, yaslanmak" anlamındaki sünûd kökünün "if'âl" kalıbından türeyen mûsned kelimesi birkaç anlamda kullanılmıştır.

1. Mûsned hadis
2. Mûsned=Merfu
3. Mûsned (Kitaplar)

el-Hâkim en-Nisâbûri'ye (ö.321-405) göre müsned, muhaddisin yaşı dolayısıyla işittiği kesin olan şeyhinden rivâyeti, onun da şeyhinden işitmesi, böylece isnadın meşhûr bir sahabiye ondan da Hz. Peygamber'e ulaşmasıdır. Bunlardan başka el-Hâkim en-Nisâbûri bir hadisin müsned olabilmesi için başka şartların da bulunması gerektiği görüşündedir. Ona göre bu şartların bir kısmı müsnedin mevkûf olmaması, mürsel, mu'dal, müdelles gibi isnadında atlama yapılarak rivâyet edilmemesi, isnadında "uhbirtu an fulânin, huddistu an fulânin, belağânî an fulânin, rafe'ahû fulânun, ezunnuhû merfu'an" gibi senedin kopuksuz olmasında şüphe ve tereddüde yol açan tabirlerin kullanılmamış olması gibi önemli hususlardır. Eğer bir hadis bu şartları taşıyorsa müsneddir. Bununla beraber bu şartları taşıyan her hadis hakkında sahih hükmü verilemez (el-Hâkimü'n-Nisâbûri, 2003, 137-144).

Hicrî ikinci ve üçüncü asırlarda müsned tâbiri çoğunlukla merfû hadis anlamında kullanılmıştır (Yücel, 1996, s.156).

Hadis tasnif faaliyetlerinin en hareketli ve o ölçüde de bereketli devresi olan hicrî üçüncü asır, aynı zamanda, bütün meşhur müsnedlerin tasnif edildiği bir dönemdir (Yardım, 2000, s.69). Bu tür edebiyatın ortaya çıkmasında da dönemin iki fikir ekolü olan "ehl-i hadis" ve "ehl-i rey" arasındaki anlayış farkının etkili olduğu ifade edilmektedir. Nitekim müsnedlerin tasnif sebebi olarak, İbn Hacer'in ve ondan nakille Suyûtî'nin görüşleri özetle şöyledir: "Hicrî III. asrın başlarına kadar, hadisler, fıkıh konularına göre (ale'l-ebvâb) tasnif edilmeye devam edilmiştir. Üçüncü asırda ise hadisçilerden bazıları özellikle Hz. Peygamber'in hadislerini, diğer rivâyetlerden ayırmak istemişler ve neticede, müsned türü hadis kitaplarını tasnif etmişlerdir (Özpinar, 2005, s. 228).

Müsned Ale'l-Mesânîd denilen bir hadis tasnif metoduyla tertip edilen kaynak eserlerdir. Böyle tertip edilen kitaplarda sahabe genelde harf sırasına konur. Az da olsa, Aşere-i Mübeşşere, Ashab-ı Bedr misallerinde olduğu gibi başka bir metodla sıralanır. Herbirinden eserin musannıfına ulaşan hadisler konularına bakılmaksızın bir araya toplanır. Müsnedlerin en büyük özelliği; hadislerin ilk ravisi olan sahabe ismine göre tertip edilmiş olmalarıdır. Bu yüzden hadislerinin konuları ile sahih, hasen veya zayıf oluşları dikkate alınmaz (İzmirli, 2002, s.247).

2. Ebû Dâvud et-Tayâlisî'nin Hayatı ve İlmî Kişiliği

2.1. et-Tayâlisî'nin Hayatı

Tam adı, Ebû Dâvud Süleyman b.Dâvud el-Cârûd et-Tayâlisî'dir. Rical edebiyatı müellifleri onun hicrî 133 yılında (m. 750-751) Basra'da doğduğu görüşünde müttefiktirler. Annesi Nasr b. Muaviye'nin, kendisi de Zübeyr b. Avvâm ailesinin

azadlı kölesidir (El-Mizzi, 1987, 11/401; İbn Hacer, 1986, 4/160; Çakan, 1985, s.27). Abbasî devletinin kuruluş yıllarında, ünlü bir şehir olan Basra'da doğmuştur. Et-Tayâlisî, Mehdî (158/775-169/785), Harun Reşîd (170/786-193/809) ve Me'mun (197/812-217/832) dönemlerinde yetişmiştir (Speight, 1970, s.5). et-Tayâlisî'nin doğumu Emevîler'in yıkıldığı, Abbasîlerin de kurulduğu döneme rastlamaktadır. Et-Tayâlisî Abbasî iktidarının ikinci yılında doğmuştur (Işık, 2008, s.11).

İran asıllı olması dolayısıyla Fârisî, Zübeyr b. Avvam ailesinin mevlâsı olduğu için Zübeyrî, Basra'da oturduğundan Basrî nisbesiyle de anılır. Ona, "taylasan" denen şala nisbet edilerek et-Tayâlisî denmektedir (Özkan, 2001). "Taylese" sarıklar üzerine konulan atkıdır. O da sarığının üzerine "taylese" denilen atkıyı sardığından bu nisbeyi almıştır (Işık, 2008, s.14).

Kaynaklarda "belâzur"¹ içtiği ve bu sebeple cüzam hastalığına yakalandığı nakledilen et-Tayâlisî, çoğunluğun görüşüne göre h. 204 yılında Rebiulevvel ayında 71 yaşında iken Basra'da vefat etmiştir (Ez-Zehabî, 1963, 2/204; Çakan, 1985, s.27). h. 203 yılında vefat ettiğini söyleyenler de bulunmaktadır (İbn Hacer, 1986, 4/162).

2.2. İlmî Kişiliği

Kaynakların bize verdiği bilgiye göre et-Tayâlisî, erken yaşlarda ilim tahsiline başlamıştır. İbn Avn (Ö.151/768) ve Hişâm ed-Destüvâî (Ö. 152/769) gibi âlimlerden hadis aldığı, Basra'da Şu'be'den (ö.160) yaklaşık yedi bin, Osman el-Bürî'den de on bin hadis dinlediği kaydedilir. Daha sonra âdet olduğu üzere döneminin belli başlı ilim merkezlerini dolaşmış ve o beldelerin en ünlü âlimlerinden hadis almıştır (İbn Hacer, 1986, 4/161).

et-Tayâlisî'nin Basra'dan sonraki ilim yolculuğunun ilk durağı Bağdad'dır. Hicrî 152 yılından sonra buraya gelmiş ve el-Mes'ûdî'den (ö. 160) hadis dinlemiştir. İlim yolculuğunun ikinci durağı Kûfe'dir. Burada Verka' b. Ömer b. Küleyb, Süfyan es-Sevrî, (ö. 161) İsrail b. Yunus (ö. 160/161) gibi meşhur âlimlerden ilim öğrenmiştir. Bununla yetinmeyen et-Tayâlisî'nin bir sonraki durağı Medine olmuştur. Burada, Füleiyh b. Süleyman el-Huzâî (ö. 168) ve Malik b. Enes (ö. 179) başta olmak üzere Medine'nin diğer meşhur hocalarından istifade etmiştir (el-Hatib, t.y. 9/24).

2.2.1. Ebû Dâvud Et-Tayalisî'nin Kendilerinden Hadis Rivâyet Ettiği Hocaları

Et-Tayâlisî, elimizde bulunan Müsnedi'nden anladığımıza göre 222 hocadan hadis dinlemiştir. Biz burada sadece onun Müsned'de kendilerinden fazla ha-

disrivâyet ettiği hocaları zikredeceğiz. Yaptığımız sayıma göre, kendilerinden en fazla rivâyet ettiği hocalarının isimleri ve rivâyet sayısı şöyledir:

1. Ebu Bistâm Şu'be b. el-Haccâc b. Verd el-Ezdî el-Atekî (ö. 160): 995
2. Hammad b. Seleme b. Dinâr (ö.167): 180
4. Verka' b. Ömer b. Küleyb Ebu Bişr el-Yeşkurî eş-Şeybânî: 115
5. Muhammed b. Abdirrahman b. el-Muğire b. el-Hâris b. Ebî Zî'b (ö. 159): 108
6. Ebû Avâne Vaddah b. Abdillâh el-Vasitî (ö. 176/792): 71
7. Hammad b. Zeyd (ö. 179) : 55
8. Abdullâh b. Mübârek (ö. 181) : 30
9. İbrahim b. Sa'd (ö. 183) : 24
10. Süleyman b. Muğîre (ö. 165) : 13
11. Süfyan es-Sevrî (ö. 161) : 11
12. Hişâm ed-Destüvâî (ö. 52) : 7
13. Sadaka b. Musa ed-Dakikî: 5

et-Tayâlisî'nin hadis aldığı âlimler bunlarla sınırlı değildir. O, kendi ifadesiyle "bin" (İbn Hacer, 1986, 4/162) şeyhten hadis yazmıştır.

Et-Tayâlisî'nin ilminden en çok faydalandığı kişi Şu'be b. el-Haccac'dır. Kaynakların bize verdiği bilgiye göre, Şu'be'den en fazla rivâyet eden et-Tayâlisî'dir (Zehebî, 1997, 7/245). Ebû Dâvud, hafız ve sikadır. Bağdat'a gelmiş, Şu'be ve Mes'udî'den hadis almıştır. Ebû Dâvud, Şu'be'den 6700 hadis rivâyet ettiğini nakletmektedir. Er-Râzî, Şu'be'den almadığı hadislerin sayısının çok az olduğunu ifade etmektedir (İbn Ebî Hâtim, 2002, IV/109-110). Yunus b. Habib: Ebû Dâvud, Şu'be'nin huzurunda hadis müzakeresinde bulundu ve Şu'be'ye benim getirdiğim (rivâyetten) daha iyisini getirmedin dedi (Ez-Zehebî, 1963, II/203-204). Buhârî: Süleyman b. Harbî'yi şöyle derken işittim: "Şu'be hadis meclisinden kalktığında Ebû Dâvud (rivâyetleri) ezberinden yazdırırdı." Demektedir. (Ez-Zehebî, 1963, II/203-204).

et-Tayâlisî kendisinden sonra gelen birçok âlime de hocalık yapmıştır. Öğrencileri arasında başta Ahmed b. Hanbel (ö. 241) olmak üzere, Yunus b. Habib (ö. 267), Muhammed b. Beşşâr (ö. 252), Mahmud b. Ğaylân (ö. 239) gibi dönemlerinin ünlü hadis imamları bulunmaktadır (El-Mizzî, 1987, 11/401-403).

Ebû Dâvud, keskin ve kuvvetli bir hafızaya sahipti. Henüz hayatta iken umûmen hadis otoritesi, husûsen uzun hadisler mütehassısı kabul edilmiştir. İslam dünyasının her tarafından gruplar halinde hadis talebeleri gelip etrafında kümelenirdi. Hocası Şu'be, onun bazı talebeleri ile bir kısım hadisleri münakaşa

ettiğini duymuş bir kimse olarak, bizzat kendisinin (bundan) daha iyi yapamayacağını itiraf etmiştir. Ahmed b. Hanbel, Ali b. el-Medinî (ö.234) gibi hadisçiler, et-Tayâlisî'nin otoritesini kabul edip ondan hadisleririvâyet etmişlerdir. Fakat bazı Muhaddisler tarafından tenkit edilmiştir. Maamafih, onların ekseriyeti, onun kusurlarını hafızasından kaynaklanan hatalarına atfederler (Kavakçı, 1966, s.80).

Kaynaklardan öğrendiğimiz kadarıyla et-Tayâlisî, cerh ve ta'dil konusunda çok fazla değerlendirmede bulunmamış ve bu yönüyle meşhur olmamıştır. Bununla birlikte yer yer hocalarından özellikle de Şube b. Haccâc'dan cerh ve tadil konusunda nakillerde bulunmuştur. Bunun yanında az da olsa, kendine ait değerlendirmeler de bulunmaktadır².

3. Ebû Dâvud et-Tayâlisî'nin Müsnedi ve Nüshaları

El-Müsned, zamanımıza intikal eden en eski hadis vesikalarından biri olmakla kalmayıp, hadis edebiyatının muhtelif tekâmül safhalarını aydınlatmak bakımından büyük bir önem taşımaktadır. Ebû Dâvud'a nisbet edilen bu eseri, devrinin hadislerinin bir araya getirilmesi ameliyesi hakkında vazih bir fikir verebilecek mahiyettedir. Zira söz konusu eser, hadis tarihindeki tedvin ve tasnif faaliyetinin tekâmülü öncesinde, gelişmekte olan bir geleneğin taşıdığı birçok zafiyet ve o devirdeki eksiklik gibi birçok özelliği yansıtmaktadır ve o dönem hakkında genel bir fikir vermektedir. Hadislerin dikkatli bir seçime tabi tutulduğuna eldeki hadis metinleri şahadet etmektedir. Hadis metinlerinin neresinden şüphe edilmişse gösterilmiştir. Bazen de hadisteki lafızların değişik okunuş şekilleri verilmiştir. Bazı kere de bazı hadis otoritelerinin, metnin bir kısmıyla ilgili tereddütleri olduğu, fakat o devirde yaşayan başka otoritelere sorarak o şüpheyi gidermeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Hadisin Hz. Peygamber'e ref'î veya bir Sahabî'de vakfı gibi iki ayrı rivâyeti söz konusu ise, buna da işaret edilmektedir. Bazen de senedde geçen şahısların kimlikleri ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

Et-Tayâlisî denince akla ilk olarak *Müsned* isimli eseri gelmektedir. O, ona nisbet edilen bu eserle meşhur olmuştur.

Müsned bizlere Yunus b. Habib'in Ebû Dâvud et-Tayâlisî'den yaptığı nakiller şeklinde ulaşmıştır. Altı ana bölümde, on bir cüz halinde iki yüz seksen bir sahabîden rivâyet edilmiş, toplam 2767 hadis içerir. Basımı sırasında ele geçen eski bir nüshanın yardımıyla noksanları giderilmiştir. Bu eser Hindistan Dâiretü'l-Maârif'i tarafından hicrî 1321 senesinde neşredilmiştir³. Bizim de kalede esas aldığımız baskı budur.

Kitabın isnad silsilesi şu şekildedir:

Yunus b. Habib (ö. 267): (EbûDâvud'dan semâ yoluyla aldı.)

Ebû Muhammed Abdullah b. Cafer b. Ahmed b. Faris (ö. 344): (Yunus b. Habib'den kıraat yoluyla aldı.)

Ebu Nusaym Abdullah b. Ahmed b. İshâk (ö. 422): Ebû Muhammed'den kıraat yoluyla aldı.)

Ebu Ali b. Hasan b. Ahmed b. Hasan el-Hattat (ö. 512): Ebû Nusaym'dan kıraat yoluyla aldı.)

Kadı Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. Abdullah (ö. 597): Ebû Ali'den kıraat yoluyla 592'de aldı.

Konularına göre tertibini, Minhatu'l-Ma'bûd Fi Tertibi Müsnedi't-Et-Tayâlisî Ebû Dâvud adıyla Ahmed b. Abdurrahman el-Bennâ es-Sa'atî hazırlamıştır. (Uğur, 1992, s.199). Ahmed b. Abdurrahman es-Sâati, Ahmed b. Hanbel'in el-Müsned'inde yaptığı gibi bu eseri de senedlerini muhafaza ederek “ tevhid, iman ve İslâm, kader, ilim, tahâret, salât, zekât, siyâm, ezkâr, tıp, fezâilü'l-Kur'an, terğîb, sabr, terhîb, tevbe, tarih, sîret, menâkıbu's-Sahabe, hilâfet ve imâret, kıyamü's-Saâ” gibi başlıklar altında tasnif etmiştir. Bu çalışmada el-Müsned'in hatalı olduğu belirtilen Haydarâbâd Dâiretü'l-mâarifî'n-Nizâmiyye neşrini esas aldığı için birçok yanlış da naklettiği belirtilen Sâatî eserine Minhatu'l-ma'bûd fi tertibi Müsnedi't-Et-Tayâlisî (I-II, 1372-1373/1952-1953; I-II, Beyrut, 1400), gerekli gördüğü yerlere koyduğu notlarına da et-Ta'lîku'l-mahmûd adını vermiş, ayrıca el-Müsned'in bu baskısında yer almayan sekiz müsnedi Ahmed b. Hanbel'in el-Müsned'inden naklederek bunların eksikliklerini telâfi yoluna gitmiştir (Kandemir, 2006, 32/103).

Eserde ashabın, derecelerine göre tertib edildiği ve her ismin altında, o sahabînin rivâyet ettiği hadislerin senedleriyle birlikte verildiği görülmektedir. İsimlerin tertibi şöyledir:

1. İlk Dört Halife
2. Diğer Ehl-i Bedir
3. Muhacirler
4. Ensar
5. Kadın sahabiler
6. Çocuk sahabiler

Robert Marston Speight'nin eserdeki bu sıralama hakkında şu görüşleri serrettiği görülmektedir: Her ne kadar eserin tertibinin bu şekilde olduğu iddia edilse de Müsned'in yukarıdaki gibi düzenlendiğine dair iddiayı destekleyecek yeterli kanıt yok gözükmemektedir. Örneğin “Aşere-i Mübeşşere” hemen ardından bir Bedir'e katılanı değil, Huzeyfe b. Yemân'ı görürüz. Ardından eserin yarısına gelindiğinde adeta rastgele kontrol ettiğimizde Hudeybiye seferi zamanından

Abdurrahman b. Osman, (no: 1183) Habeşistan'ya göç eden bir muhacire (Ma'mer b. Abdullah b. Nadla no: 1184-1185), ardından da bir Bedir savaşçısından ve bir Ensârî'den (Muhammed b. Mesleme, no: 1186) başka bir erken mü'mininden ve Habeşistan göçmenine (Mu'ayyib b. Ebû Fâtıma) bir geçiş yapan bir düzenleme görülmektedir. Eserin başında görülen Ebû Zer el-Ğifârî (no.444-485) Bedir'de savaşan biri değildi. Halefleri eserin sonraki kısmında kadınlarla ilgili bölümler gibi bir eğilim olduğunu gözlemlemektedir. Fakat bu net bir tablo değildir. Çünkü erken dönem Mü'minleri için Habeşistan'a göç edenler herhangi bir bariz plân olmadan diğerleri ile kaynaşmışlardır. Kadınlarla ilgili bölüm sonrasında derleyiciler net bir şekilde daha genç ve göze çarpan Sahabeyi bir araya toplamışlardır. Bunlar: Câbir b. Abdullah, Abdullah b. Ömer, Enes b. Mâlik, Ebû Sa'îd el-Hudrî, Abdullah b. Amr b. As, Ebû Hureyre ve Abdullah b. Abbas'tır. Bu raviler Müsned sonunda kitabın kadınlarla ilgili kısımdaki Âişe ile birlikte en geniş koleksiyonunu oluşturmaktadır.

Böylece "Aşere-i Mübeşşere"yi koleksiyonun başına yerleştirmek, kadınları bir gruba toplamak ve ayrıca daha genç Sahabîleri de eklemek geleneğini uyguladıktan sonra derleyicilerin çoğu yetkiliyi daha az titiz bir şekilde onlara verilen malzemenin boyutuna göre düzenledikleri sonucuna ulaşılabilir.

Seçilen ravilerin daha yakından bir incelemesi yapıldığında et-Tayâlisî'nin bir râvi olarak duruşu ile benimsetilen sınırlılığın ne olduğunu açığa çıkarmaktadır. Sahabîlerin ve Tâbiûn'un hepsi olmasa da çoğu Muhammed'in ölümünden sonra belirli bir bölge ile ilişkilendirilmişlerdir. Büyük oranda Kufe, Basra, Suriye, Mısır ve diğer yerlere göç etmişlerdir. Sahabe ve Tabiûn genişleyen İslam imparatorluğunun sınırlarındaki farklı bölgelere yerleşmekle kalmamış, aynı zamanda aralarındaki belirli kişiler tek bir yerde yaşamıyor olsa bile o kişilerle ilişkin bölgedeki râviler hadisleri iletmeye başladıkları için o şehir ile ilişkilendirilmişlerdir. Böylece İbn Abdilber ve İbn Hacer gibi biyografik derlemeciler falanca kişi (bir sahabî) filanca bir yerdeki insanlarla sayıldı veya filanca yerdeki insanlar ona rivâyetler nakletti gibi aktarmaktadırlar. et-Tayâlisî'deki raviler içerisinde "Aşere-i Mübeşşere", kadınlar ve daha genç sahabîler ve belirli bir bölge ile özdeşleştirilen kişi stereotipini karşılamayanların yarısından biraz fazlası Basra, Kufe ve çevre bölgeye aittir. Yaklaşık beşte biri bir şehir ile ilişkilendirilemezken geri kalanları Suriye, Medine, Mekke vs. halkları ile birlikte sayılmaktadır (Speight, 1970, s.36-39).

Müsned'in Yazma Nüshaları

Burada Müsned'in nüshaları hakkında verilen bilgiler et-Türki'nin Müsned'in başına koyduğu mukaddime kısmından alınmıştır.

1. Hüdâbahş Nüshası: et-Türki'nin verdiği bilgiye göre, bu nüsha Hindistan'ın Patna şehrindeki Hüdâbahş Kütüphanesi'nde 607 no'lu ka-

yıtta bulunmaktadır. Orta hacimli iki mücelled halindedir. Sayfa sayısı 333'tür.

2. Âsıfiyye Nüshası: Bu nüsha Hindistan'ın Haydarâbâd kentindeki Âsıfiyye kütüphanesinde 330 numara ile kayıtlıdır. 768 sayfa, hacimli bir mücelletten oluşmaktadır.
3. Irak Nüshası (Asıl): Bu nüsha, Bağdat'ta Irak Evkâf Halk Kütüphanesi'nde 918 numarayla kayıtlıdır. Orta hacimli bir mücelleden ve 171 sayfadan oluşmaktadır.
4. Medine Nüshası: Bu nüsha, İstanbul Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde 278 nolu kayıтта yer almaktadır. Nüsha, orta hacimli bir mücelled ve 206 sayfadan oluşmaktadır (Işık, 2008, s.46-49).

Müsned'in tesbit edebildiğimiz baskıları

1. Dâiretü'l-Maârif Baskısı: El-Müsned, Patna Hudâbahş Kütüphanesi'ndeki eski bir nüshası ile Haydarâbâd Âsıfiye Kütüphanesi'nde mevcut oldukça yeni bir nüshasına dayanılarak Haydarâbâd Dâiretü'l-maârifî'n-Nizâmiyye tarafından yayımlanmıştır. (1321, Beyrut 1406/1985) Eserin 2. baskısında Velîd Râşid el-Ceblâvî hadislerin alfabetik bir fihristini yapmıştır; Ebû Abdullah Sa'd el-Müz'îl de Tertîbü Etrâfi Ehadîsi Müsnedi't-Et-Tayâlisî adıyla bir fihrist hazırlamıştır.
2. Ahmed b. Abdurrahman el-Bennâ es-Sa'atî tarafından tertib edilen Minhâtu'l-Ma'b'ud fî Tertîbü Müsnedi't-Tayâlisî: Abdul Muhsin et-Türkî tarafından tetkik edilen Daru Hecr Baskısı El-Müsned, Riyad Câmiatü İmam Muhammed b. Suûd'da (Külliyetü usûli'd-dîn) öğrenciler tarafından bölümler halinde yüksek lisans tezi olarak hazırlanmış, bunlardan Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî eserin sözü edilen nüshaları yanında Bağdat Evkaf ve İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphalesindeki nüshalardan da yararlanarak güvenilir bir neşrini gerçekleştirmiş (I-IV, 1419-1420/1999), bu arada hadislerin sağlamlık derecesini belirtmiş, bu hadislerin ilk dönem hadis kaynaklarındaki yerlerini de göstermiştir.
3. Müsned'in 2004 yılında Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye tarafından yayınlanan bir baskısı da mevcuttur.
4. El-Müsned'i Ebû İmrân İnâyetullah Eserî Gucerâtî de en-Nûrû't-Tarablusî fî tebvîbi Müsnedi Ebû Dâvud et-Tayâlisî adıyla konularına göre düzenlemiş (Gucerât 1977), Ebû Ahmed Muhammed Dilpezîr kitabı urducaya çevirmiştir. (Karaçi, 1991; Kandemir, 2006, 32/103).

İhtiva ettiği hadis sayısı bakımından Ahmed b. Hanbel'in Müsnedi'nin aşağı-yukarı 1/20'si kadar bir hacme sahiptir. Et-Tayâlisî'nin Müsned'i, hadis kitaplarının üçüncü tabakasına dâhil eserler arasında yer almaktadır. Müsned üze-

rinde yapılan çalışmalara baktığımızda ise el-Ezher’de Ünat Hacer b. Süneymât tarafından Târikatü’l-İmam et-Tayâlisî fi Müsnedihî ve’l-Muvâzenetü Beynehû ve Beyne Müsnedi’l-İmam Ahmed b. Hanbel adıyla 1979 yılında basılmış bir doktora tezi hazırlamıştır (Çakan, 1985, s.27-29). Bu çalışmanın yanı sıra Robert Marston Speight, eserdeki hadis metinlerini eserin yazıldığı dönemin şifahî nakil kültürünü yansıtan edebî özellikleri açısından incelediği bir doktora tezi hazırlamış (The Musnad of al-Et-Tayâlisî – A Study Of Islamic Hadith As Oral Literature), ayrıca bu tezin bir bölümünü oluşturan el-Müsned’deki Ehl-i Kitap’la ilgili hadisleri bir makalesinde ele almıştır (Özkan, 2001, 40/189). Biz de çalışmamızda Speight’in tezinden et-Tayâlisî’nin hayatı, Müsned’i, Müsned’de ashabın derecelere göre sıralanması konusundaki tartışmalarda ve et-Tayâlisî’nin Müsnedi’nin Ahmed b. Hanbel’in Müsnedi ile mukayesesinde istifade ettik.

Müsned’deki hadislerin mevzuları, diğer hadis mecmualarındaki gibi çeşitli ve çoktur. Yalnız mucizelere, sahabenin şahsî ve kabilevî faziletlerine, ilerdeki vak’alarla ilgili mucizelere ve mezheplere taalluk edenler çok azdır (Kavakçı, 1966, s.81). Müsned türünün en geniş çalışması olan Ahmed b. Hanbel’in Kitabında rivâyetleri bulunmayan bazı sahabîlerin rivâyetlerini de ihtiva eden eserde İbn Hanbel’in çalışmasına göre mükerrer rivâyet sayısı daha azdır. Yaptığımız araştırmalar sonucunda eserde sened ve metin olarak, mükerrer olarak toplam 26 hadis olduğunu tespit etmiş bulunmaktayız.

Ahmed b. Hanbel Müsnedi’nde, et-Tayâlisî’nin bizzat kendisinden 78 rivâyette bulunmuştur. Bunun dışında çeşitli hocalar aracılığıyla da, et-Tayâlisî’den 8 rivâyette bulunmuştur. Ahmed b. Hanbel de et-Tayâlisî’den toplam 86 rivâyette bulunmuştur (Işık, 2008, s.90).

Tayâlisî’nin Müsned’i sadece 2767 hadis içerir. Aksine Ahmed İbn Hanbel’in Müsnedi’nde 30.000 civarında hadis vardır (Speight, 1970, s.34).

Speight’a göre, Bu iki koleksiyon ravilerinin sıralanışı açısından birbirinden farklıdır. Her ikisi de aşere-i mübeşşere ve Hulefa-i Râşidîn liderliğinde on kişi ile başlamaktadır. İbn Hanbel’de hiçbir ortak özelliği olmayan dört sahabî gelmekte ve aralarında yalnızca biri, “Abdurrahman b. Ebû Bekir”, et-Tayâlisî’de bulunmaktadır. Öte yandan et-Tayâlisî’de “Aşere-i Mübeşşere”yi takib eden ravilerin genelde rivâyetlerin aktarıcıları olmalarına göre düzenlendiğini ve aktardıkları söylenen metin sayısına göre tahminen azalan sırada gittiğini görüyoruz. Bu dereceleme yaklaşık olarak seksen ravi için geçerlidir fakat sonrasında ve kadınlar için ayrılan bölüme kadar sıralamada herhangi bir düzen belirlemek zordur. Bu Peygamber’in ailesi, Mekke’den gelenler, Medine’den gelenler vs. ravilere adanmış büyük bölümleri içeren koleksiyonlara sahip İbn Hanbel’in yaptığından farklıdır. Benzer şekilde toplam sayfa sayısına referans verilen ravilerin miktarına ilişkin iki koleksiyon arasında büyük bir uyumsuzluk vardır. İbn

Hanbel'de 2.881 sayfalık bir yazıda yaklaşık olarak olarak 700 Sahabe ve Tabiûn geçerken, et-Tayâlisî'de 281 Sahabe'nin hadisi yalnızca 361 sayfa tutmaktadır. Böylece ikinci koleksiyonun mümkün oldukça fazla raviden, belirli sınırlar dâhilinde, ister derleyicilerin kendisi tarafından belirlenmiş, ister de bir rivâyetçi olarak et-Tayâlisî'nin tabiatından dolayı olsun, en az sayıda rivâyet sunmaya yönelik bir kaygısı olduğu aşikârdır. Bu sonucu destekleyen kanıt olarak İbnü'l-Cevzî'ye göre 1170 hadis kaydetmiş olan Ebû Said el-Hudrî Müsned'de yalnızca 95 tanesi ile tanıtılmaktadır. (Speight, 1970, s.35).

Benzer şekilde, Ebû Hureyre, Cabir b. Abdullah, Abdullah b. Ömer ve diğerlerine atfedilen muazzam sayıda rivâyet et-Tayâlisî'de çok azaltılmıştır. Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye atfedilen 150 veya 155 hadisten yalnızca 13 tanesi Buhârî ve Müslim tarafından orijinal olarak kabul edilmiştir. Et-Tayâlisî'nin Müsned kayıtları bu sahabeden tam olarak 13 adet hadis kaydı geçmiştir. Ebû Zer el-Ğîfârî, Sahihan tarafından 281 rivâyet içerisinden 31 adet rivâyeti özgün olarak kabul edilmiştir. Müsned'de 41 tane bulunmaktadır. Birincil kefil olarak belirtilen 281 Sahabe ve Tabiun'un çoğu on metinden daha az yerde temas edilmiştir.

Tayâlisî, anonim raviler tarafından kaydedilmiş çok az rivâyete sahiptir. Bunlar İbn Hanbel'de çokça bulunmaktadır. Müsned Sahabîlerle ilgili yalnızca çok az sayıda hadisi yeniden ortaya koymuştur ve sonraki koleksiyonlarla karşılaştırıldığında burada oldukça göze çarpan bir eksiltme söz konusudur. Müsned'de Cami ve Sünen türlerindeki sonraki kitaplarda bulunmayan hiçbir şey yoktur. Bu veriler materyali derleyenlerin sahip olduğu eleştirel sınırlılığa ilişkin birer tanıklık niteliğindedir (Speight, 1970, s.35).

4. Et-Tayâlisî'nin Rivâyet Uslûbu ve Rivâyetleri Sunum Biçimi

4.1. Eserin Genel Tertibi

Sonraki tarihçiler et-Tayâlisî'nin Müsned'ini kendisinin tertip etmediğini, fakat onun ölümünden sonra eserin ortaya çıktığını iddia etmektedirler (Speight, 1970, s.7). Suyutî, Tedrîbü'r-Râvî'de Irakî'nin Takyîd'inden yaptığı alıntıda onun hadisleri toplayan ilk hadisçi olduğu yönündeki iddiayı reddetmektedir. Irakî, et-Tayâlisî'nin, Müsned'in kompoze edildiği asırdan önce yaşadığına işaret etmektedir. Gerçekte ise tarihçilerin bilgilerine göre, Horasan hâfızları, et-Tayâlisî'nin Müsned'i olarak bilinip gelen koleksiyonda içerilen materyali Ebû Dâvud'un râvilerinden Yunus b. Habib tarafından nakledilen hadis yığınlarından seçmişlerdir. Dolayısıyla Müsned birden fazla kişinin çalışmasıdır (Speight, 1970, s.28). Kâtip Çelebi, Suyutî'nin Irakî'den naklettiği aynı iddiayı tekrarlamıştır. et-Tayâlisî'nin talebesinin ismini Yunus b. Habib yerine Yusuf b. Habib olarak, belki yanlışlıkla kaydeder (Speight, 1970, s.11).

Sahabî ravilerinin adlarına göre tasnif edilen eseri bizzat et-Tayâlisî değil, onu imlâ meclislerinde dinleyen talebesi Yunus b. Habib'in talebesi Ebû Mes'ud er-Râzî'nin bunu hocası adına tasnif ettiği de söylenmiştir (Zehebî, 1984/1986, IX/382). Eserin nüshalarının baş tarafında onların müellife nisbetini gösteren senedler bulunmaktadır. Kitabın kendisine izafe edildiği Ebû Dâvud et-Tayâlisî birinci isim olarak, bazen de ikinci isim olarak bütün senedlerde yer almaktadır.

Müsnedlerin ilki, bazı hadisçiler tarafından Ebû Dâvud Süleyman İbn Dâvud İbnî'l-Cârûd et-Tayâlisî (Ö. 203-204)'ye nispet edilmiş ve ilk defa Müsned tasnif edenin o olduğu ileri sürülmüştür. Ancak Kâtip Çelebi'ye göre, bugün Müsnedü -Et-Tayâlisî adıyla şöhret kazanan bu eser, gerçekten Ebû Dâvud et-Tayâlisî tarafından tasnif edilmiş olsa idi, onun diğer müsned musannıflarına tekaddümü dolayısıyla, Müsned'i de ilk tasnif eden müsnid olurdu. Oysa bu müsned, Yunus b. Habib'in Ebû Dâvud'dan rivâyet ettiği hadisleri bir kitapta toplayan bazı Horasanlı hâfızlar tarafından meydana getirilmiştir. Bu bakımdan kitaptaki hadisler, Ebû Dâvud'un rivâyet ettiği hadisler olsa bile, kitabın telif tarihi daha sonraki devirlere aittir. Nitekim Ebû Dâvud tarafından rivâyet edilmiş daha pek çok hadis vardır ki, bunlar Müsned'de yer almamıştır (Koçyiğit, 2006, s.233-235). Kanaatimizce Ebû Dâvud et-Tayâlisî'ye nisbet edilen Müsned'in ilk müsned olması şeklindeki görüşün genel bir kabulden öte bir şey olmadığı görülecektir. İlk Müsned'i kimin telif ettiği ile ilgili olarak da farklı isimlerin nakledildiği görülmektedir.

Hâkim en-Nîsâburî ilk müsnedi Ubeydullah b. Musa el-Absî'nin (ö.213/828) ve ardından et-Tayâlisî'nin meydana getirdiğini söyler. İbn Adî ise ilk Müsned tertip edenin Kûfe'de *Himmânî*, *Müsedded b. Müserhed*, Mısır'da *Esed b. Musa* ve *Nuaym b. Hammad* olduğunu ifade etmiştir (Hatiboğlu, 2006, 32/100). İbn Salah, Müsned olarak adlandırılıp kaydedilen diğer dört çalışmadan bahseder: Ubeydullah b. Musa (ö.213/828): Hâkim onun et-Tayâlisî'nin Müsnedi'ne ilâveten ilk müsned olduğunu söyler. Diğerleri Ebû Muhammed Abdullah ed-Dârimî es-Semerkindî, Hasan b. Süfyan eş-Şeybânî, Ahmed b. Amr b. Abd el-Hâlid Ebû Bekr el-Bezzâr'dır (Speight, 1970, s.24-25).

Bize göre, her ne kadar eserin, daha sonraki hadis hafızları tarafından tertip edildiği gerekçesiyle ilk Müsned sayılmayacağı öne sürülmüşse de bir âlimin rivâyetlerini onun adına başkalarının yeniden tertip etmesi öteden beri süregelen bir uygulamadır. Erken dönem hadis geleneğinde bu durum yadigar olmaz. Muvatta' rivâyetleri de böyledir. Humeydî'nin Müsnedi de böyledir.

5. Rivâyet ve İsnad Açısından Ebû Dâvud et-Tayâlisî

5.1. Hıfzından Rivâyeti

Et-Tayâlisî yaşadığı dönemde fazla hadis ezberlemesi ve hafızasının kuvvetiyle şöhret kazanmıştır. Gerek akranları, gerek kendisinden sonra yaşayan âlimler onun güçlü bir hafızaya sahip olduğu noktasında neredeyse görüş birliğine varmışlardır (Işık, 2008, s.16).

Hatîb el-Bağdâdî şöyle diyor: “et-Tayâlisî, ezberinden rivâyette bulunuyordu ki, hafıza yanılabilir, hata ettiği olmuştur; ancak hatasıyla birlikte rivâyetleri kullanılabilir” (El-Hatib, t.y. s.9/26). Abdullah b. İmrân el-İsbahanî: Ebû Dâvud bize hıfzından hadis imlâ ettirdi. 30.000 hadis ezbere biliyordu. Veki' b. Cerrâh Abdullah b. İmrân'a “uzun hadisi Ebû Dâvud'dan daha iyi hıfzeden kimse kalmadı.” demiş. Abdullah b. İmrân da bunu Ebû Dâvud'a söylemiş. Ebû Dâvud da: “Kıyasını da iyi bilen kalmadı” demiştir (İbn Ebî Hâtim, 2002, IV/111-113).

İbn Adiy: “et-Tayâlisî, İsfahan'da kırk bin hadisi ezberinden okumuştur. Onun merfû olarak naklettiği hadisler vardır. Bunda şaşılacak bir şey yoktur, her kim ezberinden kırk bin hadis rivâyet ederse, onların birkaçında hata edebilir, diğer âlimlerin merfû olarak rivâyet etmediklerini, merfû olarak rivâyet edebilir, mürsel saydıklarını muttasıl sayabilir, O, bu hadisleri ezberinden okumuştur, hafızayı bu hatalardan kurtarmak zordur. et-Tayâlisî bize göre dikkatli ve hadis rivâyetinde güvenilirdir.” (İbn-Hacer, 1986, 4/162; İbn Adiy, 1997, VIII/244).

Buna ek olarak Ebû Dâvud'un Basra'da yaşadığı göz önünde bulundursa Ebû Dâvud'un neden hıfzından çok fazla hadis rivâyet ettiği de hemen anlaşılır. Zira Basra'da o asırda hadisin bir kitaptan nakledilmesi âlimler arasında hoş karşılanmayan bir durumdur. Ma'mer'in rivâyetleri içerisinde Basra'da rivâyet ettiği hadislerde hata yaptığının ifade edilmesi de bu duruma delil teşkil etmektedir denebilir.

5.2. Rivâyet Sîgaları

Ebû Dâvud, her bir hadisi isnadiyla rivâyet etmiştir. İsnadı sahih, hasen, munkattı', muzdarib, isnadı zayıf bulunan senedlere sahiptir.

Et-Tayâlisî, Müsnedi'nde hocalarından hadis alırken “tahammülü'l-hadis” metotlarından şu ifadeleri kullanmıştır:

1. *Haddesenâ*: Ravi'nin Şeyh'ten aldığı hadisler rivâyet ederken kullandığı tabirlerden biri olup, “bize nakletti, rivâyet etti” manasına gelir (Uğur, 1992, s.107).

Eserde yaptığımız incelemeye göre, Et-Tayâlisî, Müsnedi'nde bulunan hadislerin neredeyse tamamını “haddesenâ” kalıbıyla rivâ-

yet etmiştir. Kitabın kendisine izâfe edildiği Ebû Dâvud et-Tayâlisî birinci isim olarak, bazen de ikinci isim olarak bütün senedlerde yer almaktadır.

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, “Haddesena Ebû Dâvud” ifadesi Ebû Dâvud’un hadislerini nakleden Yunus b. Habib tarafından sonradan isnada eklenmiştir. Hatta bazı rivâyetlerin isnadının “haddesena Yunus” ifadesiyle başladığı, dolayısıyla Yunus’un, hocası Ebû Dâvud’dan aldığı hadislerin başka raviler tarafından da nakledildiği görülmektedir. Bu isnad silsileleri Ebû Dâvud’a aitken, eser bir bütün olarak Ebû Dâvud’un kaleme aldığı bir çalışma değildir.

Kanatimizce eserde haddesenâ lafzının kullanılması, et-Tayâlisî’nin semayı, kıraati birbirinden ayırmadığını düşündürmektedir. Bu da bize Müsned’in, rivâyet formüllerinin en kuvvetlisi kabul edilen “sema” yoluyla nakledildiğini ve onun Müsned’deki hadisleri şeyhlerinden bizzat duyarak aldığını göstermektedir. Aşağıda vereceğimiz örnek de bu iddiamızı destekler mahiyettedir.

Ebû Hanife’nin, şeyhin öğrenciye kıraati (sema) ile öğrencinin şeyhe kıraati (arz) aynı değerde gördüğü ve “okuduğun zaman ‘haddesenî’ del!” diyerek, sema tabiri olarak kullanılan ‘haddesenî’ lafzının arz usûlünde de kullanılabileceğini söylediği nakledilmektedir. Bu yüzden o “haddesenâ”, “ahberanâ” ve “enbeenâ” tabirleri arasında fark görmez. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed de bu görüştedir. Şafîî ise “haddesenâ” tabirinin ancak semâ’da kullanılabileceğini belirtir.

Sema’ ve kıraat metodlarını aynı değerde mütalaa etmek, sadece Ebû Hanife’ye has değildir. Kâdi İyâz’ın bildirdiklerine göre, Hicaz ve Kufe ulemasının çoğunluğu bu görüştedir (Ünal, 1989, s.232).

Bu tabirin kısaltılmış şekli olan “ Senâ ” yı da kullandığı görülmektedir:

1. Haddesena Ebû Dâvud Kâle “Senâ ” Hammad b. Seleme... (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, Müsnedü Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 1/19, hadis no: 123)
2. Haddesena Ebû Dâvud Kâle “ Senâ ” Şu’be... (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 1/27, hadis no:191)
3. Haddesena Ebû Dâvud Kâle “ Senâ” Selâm...(Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 1/27, hadis no:194)
4. Haddesenâ Yunus Kâle Haddesena Ebû Dâvud Kâle “ Senâ ” Hişam... (Ebû Dâvud, et-Tayâlisî, 1321, 4/132, hadis no: 945)

2. *Haddesenî:*

1. Haddesena Yunus Kale Haddesena Ebû Dâvud Kâle “ Haddesenî “ Müsenna b. Saîd...(Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 6/183, hadis no: 1293)
2. Haddesena Yunus Kale Haddesena Ebû Dâvud Kâle “ Haddesenî “ Kurra b. Halid...(Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 7/218, hadis no: 1561)
3. Haddesena Yunus Kale Haddesena Ebû Dâvud Kâle “ Haddesenî “ Mes'udî "... (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 8/247, hadis no: 1789)

3. *Semi'tü:*

1. Haddesena Ebû Dâvud Kâle “ Semi'tü “ İbrahim b. Sa'd b. Ebî Vakkas... (Ebû Dâvud et-Tayâlisî 1/28, 1321, hadis no: 205)

Semâ yoluyla alınan hadislerin rivâyetinde değişik edâ lafızları kullanılmıştır. Bunların en üstünü “semi'tü”dür. Tekil zamirle haddesenî, ahberanî, gibi eda lafızları da sema usulüyle rivâyette kullanılan eda lafızlarıdır (Uğur, 1992, s.355). Bu bağlamda “ haddesenî, semi'tü” ifadeleri Ebû Dâvud'un hacalarından hadisleri, bir araya gelerek bizzat işittiğine delâlet eder. Yapmış olduğumuz taramada “Semi'tü” ifadesinin tek olduğunu tesbit etmiş bulunuyoruz.

4. *An'ane:*

1. Haddesena Ebû Dâvud “an” İbn Avâne... (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 1/16 hadis no: 97)
2. Haddesena Ebû Dâvud “an” Talha b. Amr ve Cerir b. Hazim...(Ebû Dâvud, et-Tayâlisî, 1321, 4/144, hadis no: 1069)
3. Ve zekera Ebû Dâvud “an” Hasan b. Ebî Ca'fer... (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 7/242, hadis no: 1755)

“An'ane” lafzını et-Tayâlisî'nin çok fazla kullanmadığı görülmektedir. Zira Müsned'de yaptığımız tedkikte de “an” kullanımının yukarıda verdiğimiz örneklerle sınırlı olduğu görülmüştür.

Bu lafızla rivâyet edilen hadis, lafız cezm sigası sayılmadığı, dolayısıyla ravi ile şeyhi arasında mulâkata delâlet etmediği için muttasıl addedilmez. Ancak Ebû Dâvud'un şeyhine mülâki olduğunun bilinmesi dolayısıyla onun rivâyet ettiği hadislerin aynı bağlamda değerlendirilmemesi gerektiği kanaatindeyiz. “An” ifadesini o dönemin sık kullanılan bir ifadesi olarak değerlendirmek mümkündür ve o asırdaki hadis âlimlerinin o hadisi şeyhinden işitmediği için “an” ifadesi kullandığını söylemek doğru bir yaklaşım olmaz. Zira hadis şeyhten işitilmiş olsa bile “an” lafzının kullanımı o asırda yaygındır. Ayrıca o dönemdeki âlimlerin şeyhiyle mulâki olsalar bile “an” lafzını kullandıklarını diğer hadis mecmualarında da görmek mümkündür. Meselâ Ma'mer b. Raşid'in Camii'nde “an” lafzını oldukça fazla kullandığı görülmektedir. Bu ifadenin klasik hadis usûlündeki

kullanımından çok farklılık arzettiğini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bize göre gerek Ebû Dâvud'un hadislerinde görülen "an" gerekse Ma'mer'in Camii'nde görülen "an" ifadesi sonraki asırda tasnif edilen eserlerdeki "hadde-senâ, ahberanâ" lafızlarından farklılık arzetmese gerektir.

5.3. İsnadlarda Bulunan Şek İfadeleri

Ebû Dâvud'un kullanmış olduğu isnadlarda sıkça görülen bir husus da, onun hadisi isnad ettiği şahıs hakkında tereddüt ettiğini gösteren ifadelerdir. Bu onun hadisin ravisinin kesin olarak kim olduğunu bilmediğini veya adını verdiği şahsa dayandığından emin olmadığını ifade eder.

Şek İfadeleri: "Ev" ifadesini, "Şekke Ebû Dâvud", "Ezunnu" ibarelerini kullanmıştır. Hadis edebiyatı içinde daha çok şekke fulânun veya şekkun mine'r-râvî şeklindeki tabirler ravinin rivâyette tereddüdünü ifade ederler.

1. Ebû Dâvud- Şu'be- Ziyad b. Mezrak-Eba Ubaye "Şekke Ebû Dâvud " (Ebû Dâvud et-Tayâlisî 1/28, 1321, hadis no:200)
2. Ebû Dâvud- Şu'be-Amr b. Murre- Ebu'-Buhterî et-Taî- Sevr " Şekke Ebû Dâvud "¹⁶ (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 2/58, hadis no: 42)
3. Ebû Dâvud- Şu'be- Velid b. Ayzar b. Haris... Metinde Ebû Dâvud şüphe etmiştir. (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 2/49, hadis no:372)

Bir hadisi rivâyet eden bazen isnadda tereddüt geçirir. Nasıl rivâyet ettiğini kesinlikle belirtmez. O zaman isnadda tereddüt hâsıl olur. İsnadında veya metninde bu tereddüdü belirtecek bir tabir kullanılır. Rivâyetlerde de görüldüğü gibi Ebû Dâvud isnadlarda şüpheye düşmüş, onun bu tereddüdü raviler tarafından "Şekke Ebû Dâvud" itirazî cümlesiyle ifade edilmiştir.

1. "Ev" İfadesi:

"ev " terdîd edatıdır ve ravinin rivâyette tereddüt ettiğini göstermektedir.

1. Ebû Dâvud- Yezid b. Atâ'- Simak- İbrahim en-Nehaî- Alkame "ev" Esved- Abdillah (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 1/37, hadis no:280)
2. Ebû Dâvud- Ca'fer b. Süleyman- Tedr b. Ma'bed el-Kindî "ev" Abdî...(Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 1 /39-40, hadis no: 309)
3. Ebû Dâvud- Şu'be-A'meş- Umâre b. Umeyr "ev" Ğayruhu...(Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 2/42, hadis no:318)

Ebû Dâvud'un isnadlarda yer alan şüphe duyduğu ravileri göstermek için "ev" ifadesini kullandığı görülmektedir. Bu şüphe durumunun ana sebebinin Ebû Dâvud'un rivâyeti hıfzından nakletmesi olduğu söylenebilir. "Ev" ifadesini kullandığı isnadların sayısının da küçümsenemeyecek kadar çok olduğu görül-

mektedir. Bu şek ifadelerinin II. Asırda tasnif edilen diğer hadis eserlerinde de mevcut olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu durumu, o dönemdeki rivâyet üslûbununun temel vasıflarından biri olarak değerlendirmek mümkündür.

2. *“Ezunnu” İfadesi:*

1. Züheyr- Ebî İshâk- Ebu Ubeyde- Abdurrahman b. Esved- Abdullah- Ebû Bişr zannediyorum ki Ebû Dâvud'un dışındaki diyor ki: Abdurrahman b. Esved- Ebihi (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 1/37, hadis no:287)
2. Ebû Dâvud-Şu'be- Mansur- racül “ezunnuhu” Rabi' b. Harrâş...(Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 2/56, hadis no:417)
3. Ebû Dâvud- Cerir- Leys b. Ebi Selim-Abdilmelik. Kale Ebû Dâvud “ Ezunnuhu” İbn Ebi...(Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 1/350 hadis no:2690)

3. *“Nesîtü” İfadesi:*

1. Ebû Dâvud- Hammâd b. Seleme- Simâk b. Harb- Cabir b. Semera (Kale Hammad) rivâyette unutmamın olduğu görülmektedir. (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 4/124, 1321, hadis no:921)
2. Yunus- Ebû Dâvud- Şu'be- Seyyar b. Selame Ebi'l- Minhal... “ nesîtü (unuttum)” ifadesi kullanılmıştır (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 4/124, hadis no:120)

Verdiğimiz bu ve buna benzer misaller, Ebû Dâvud'un ravilerin isimlerini zabtı hususunda titiz olmadığını ve birçok defa isimlerde tereddüte düştüğünü ortaya koymaktadır.

5.4. Hocalarının Şüphelerinin Yer Aldığı Rivâyetler

Bazen de isnaddaki şüphe ifadelerinin Ebû Dâvud'un hocalarına ait olduğu görülmektedir.

1. Yunus- Ebû Dâvud- “ Zeame” Ebu Avane...(Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 4/121, hadis no:892)
2. Ebû Dâvud- Veraka'- Muhammed b. Münkedir- “ev” Salim Ebi'n-Nadr “ev” kileyhüma... Şekke Verka' an Cabir b. Abdillâh (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 7/238, hadis no:1716)
3. Ebû Dâvud-Şu'be- Muharib- Cabir... Kale Şu'be Şekke Muharib...(Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 7/239, hadis no:1728)

Verdiğimiz bu ve buna benzer rivâyetler, Ebû Dâvud'un hocalarının da duydukları tereddütleri ifade etmekten çekinmediklerini göstermesi bakımından önemlidir.

5.5. Merfu Olup Olmadığına Dair Tereddütleri

Ebû Dâvud'un İsnadlarında görülen diğer bir kullanım da, haberin merfu olup olmadığına dair ifadeleridir.

1. Ebû Dâvud- Veraka- Asım- Ebi'l-Vail-Abdullah Kale Ebû Dâvud "Ahse-buhu rafeahu" (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 1/35, hadis no:263)
2. Yunus- Ebû Dâvud-Şu'be- Hemmam- Katâde- Ebî Eyyüb el-Ezdfî... Ebû Dâvud- Şu'be " Ehyanen yerfeuhu ehyanen la yerfeuhu (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 9/297, hadis no: 2249)

Hadislerle ilgili yaşanmış olan en önemli sorunlardan biri ref' sorunu olmuştur. Mevkûf ve maktû' rivâyetlerin, râvilerin müdahaleleri ile ref' edilmesi yanında, ravisi tarafından açıkça Rasûlullah'a atfedilmeyen söz ya da fiillerin farklı gerekçeler ileri sürülerek merfû' kavramı içerisine sokulmak sûretiyle Rasûlullah'a (s.a.s) ait hadislermiş gibi gösterilmesi de bu sorunun yaşanmasında önemli bir rol oynamıştır (Suiçmez, 2005, s.10).

Ref' sebeplerini incelediğimizde bunların: Rivâyetin isnâdında hata yapması, siyâsî ya da dinî mezheb mensuplerinin kendi görüşlerini destekleme arzusu ve rivâyetin aslında merfû olduğuna kanaat getirmiş olmak gibi başlıca üç temel sebep oldukları görülür (Suiçmez, 2005, s.182).

Rivâyetleri ref' etmekle itham edilen raviler ise üç sınıftırlar. Bunların birincisi hadis uyduran yalancılardır. Bunlar hadis uydurma ile beraber kendi düşüncelerine uygun olan rivâyetleri de ref' etmişlerdir. Çeşitli kaynaklarda bunlarla ilgili rivâyetlere rastlamak mümkündür. İkinci grup ise yalancılıkla itham edilmeyen; ancak çeşitli nedenlerden dolayı zayıf olduğu belirtilen râvilerdir. Üçüncü grup ise sika olduğu belirtilen; belirli rivâyetleri de ref' ettiği ifade edilen râvilerdir. Bu grubun içerisinde büyük hadis imamlarının da isimleri yer almaktadır. Mesela, Ebû Dâvud et-Tayâlisî'nin (ö. 203/204-819) binlerce hadis ezberinden okuduğundan dolayı hata edip bunların bir kısmını ref ettiği belirtilmiştir (Ez-Zehabî, 1963, II/204).

Hiç kimse Ebû Dâvud'u hadis ref etmekten dolayı cerh etmemiştir. Zira belirttiğimiz gibi bu durum sikaların rivâyetlerinde nadir olarak yer almıştır. Dolayısıyla ravinin sika olması onun hatasız olduğu anlamına gelmemektedir. Bu durum ref' olgusunun sadece hadis ref' etmekle ithâm edilen ya da zayıf olduğu belirtilen raviler için söz konusu olmadığını, sika ravilerin de rivâyetlerini kapsadığını göstermektedir. Ayrıca ref' ile itham edilen ravilerin rivâyetlerinin tümünün terk edilmediğini göstermesi bakımından da fevkalade mühimdir.

Son olarak cerh tadil kitaplarında Ebû Dâvud'un raffâ' olarak nitelenip cerh edildiğine dair bir bilginin mevcût olmadığını gördüğümüzü belirtelim.

5.6. İsnaddaki Müphem Raviler

Sözlükte “gizli ve kapalı olmak” anlamındaki *ibhâm* mastarından türeyen müphem kelimesi hadis terimi olarak senedinde veya metninde adı açıkça belirtilmeksizin “*racûl*, *imrae*, *şeyh*, *fûlân*, *ah*, *uht*, *zevc*, *zevce*, *amm*, *amme*, *İbnü fûlân*, *fûlân*, *ba'dü'n-nâs*, *sika*” gibi cins isimleriyle işaret edilen şahıs veya böyle bir şahsın bulunduğu hadis için kullanılır. Bu isimlerin en çok belirsizlik ifade edenleri “*racûl*” veya “*imrae*” olup bir hadiste kişilerin açık adları yerine bu tür kelimelerin kullanılmasına da “*ibhâm*” denir. Müphemlik, râvinin hadis aldığı hocasının adını açıkça belirtmemesi şeklinde isnadda bulunabileceği gibi hadisin metninde geçen bir kimse de olabilir. Hadisteki müphemlik, genellikle râvinin hocasının adını bilmemesinden kaynaklanmakla birlikte bildiği halde intisar etmesinden, adını söylemeye gerek duymamasından, adında şüphe etmesinden, kişiyi yüceltme ve aşağılama düşüncesinden, zayıf bir ravi ya da kötü bir kimse olduğunun anlaşılması endişesinden meydana gelebilir. Ayrıca metinde taktî yapmak veya eğitim amacıyla öğrenciyi müphem şahsı araştırmaya yönleltmek gibi sebepler de buna yol açabilir (Aşikkutlu, 2006, 31/436).

Ebû Dâvud'un Müsnedi'nde en çok dikkat çeken bir husus da, Onun pek çok isnadda müphem raviye yer vermesi, tanınmayan kimselerden rivâyet etmekte pek mahzur görmemiş olmasıdır. Teknik olarak “*cehâletu'r-ravi*” denilen ve haberin zayıf sayılmasını gerektiren bu durum Ebû Dâvud'un ve hatta onun döneminin belirgin özelliklerindedir.

Gerçekten de Ebû Dâvud'un bu tür şek ifadeleri, tereddütleri, onun ne kadar titiz olduğunu, sorumluluk bilinciyle hareket ettiğini göstermektedir. Ayrıca, onun döneminden önce ve onun döneminde bu kullanımlar oldukça yaygın olduğundan, daha sonraki asırlarda görüldüğü gibi ciddi birer zafiyet olarak da görülüyordu. İkinci asrın ilk yarısında, daima kullanılan muttasıl bir isnad metodu inkişaf etmemiştir. Ebû Dâvud'un bu tür müphem raviler için en çok kullandığı ifadeler şunlardır:

1. “*Ehadü'n-nefer*” İfadesi:

1. Ebû Dâvud- Mes'ûdî- Asım b. Amr el-Biclî- “*Ehadi'n-nefer*” (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 1/11, hadis no: 49)
2. Ebû Dâvud- Mes'ûdî- Asım b. Amr el-Biclî- “*Ehadi'n-nefer*” ...(Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 1/20, hadis no: 136)

2. “*Gayruhu/Gayruma*” İfadesi:

1. Ebû Dâvud- Ebû Dâvud- İbrahim b. Sa'd ve Abdülaziz b. Seleme ve “*Gayruma...*” (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 1/27, hadis no: 195)

2. Ebû Dâvud- Şu'be- " Gayruhu..." (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 2/81, hadis no:597)
3. Ebû Dâvud- Şu'be- Sabit Ebu Zeyd ve " Gayruhüma..." (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 3/88, hadis no:636)

3. "Gayri Vahid" İfadesi:

1. Ebû Dâvud- Ebu Avane- Abdülmelik b. Umeyr- " Gayri Vahid..." (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 4/139, hadis no:1037)

"Gayruhu" ifadesi, ravinin aynı hadisi başkalarından da duymuş olduğunu göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Muhtemelen aynı mecliste ravi o hadisi başkalarından da işitmiş ancak "ğayru vahid" diyerek bu duruma işaret etmekle yetinmiştir.

Kanaatimizce isnaddaki müphem ifadelerin sadece Ebû Dâvud'dan kaynaklandığı düşünülmemelidir. Isnaddaki ravinin, şeyhinin o hadisi kimden aldığını karıştırmış olması ihtimali de göz önünde bulundurmam gerekmektedir.

4. "Racül" İfadesi:

1. Ebû Dâvud- Hammad b. Seleme- Hişam b. Amr- " racülin " - Ömer (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 1/8, hadis no:36)
2. Ebû Dâvud- Şu'be- Amr b. Murre- Eba'l-Buhterî- " racülin " (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 1/12, hadis no:62)
3. Ebû Dâvud- Şu'be- Amr b. Dinar- " racülin " - Osman (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 1/14, hadis no:78)
4. Ebû Dâvud-Şu'be-Halid el-Huzâî- " racülin..." (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 3/94, hadis no: 686)
5. Ebû Dâvud- Şu'be- Hakem " racülin..." (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 3/110, hadis no:823)

5. "Racül min..." İfadesi:

1. Ebû Dâvud- Nevvar b. Meymun Ebu'l-Cerrah el-Abdî- " racülin min Âli Ömer..." (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 1/12, hadis no: 65)
2. Ebû Dâvud-Şu'be- Ebi't-Tiyah- " racülin " - Aneze- " racülin min Benî Esed " ... (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 1/25, hadis no: 174)
3. Ebû Dâvud- Hammad b. Seleme- Hammad b. Zeyd- Eyyüb- Ebî Kala-be- " racülin min Benî Âmir..." (Ebû Dâvud et-Tayâlisî,1321, 2/66, hadis no:484)
4. Ebû Dâvud- Şu'be- Ebu Hamza- " racülin min Tay..." (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 2/50, hadis no:380)

5. Ebû Dâvud- Şu'be- Amr b. Murre- Eba Hamza- " racülin min Abs..." (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 2/56, hadis no:416)
6. Yunus- Ebû Dâvud- Vüheyb b. Halid- Halid el-Huzaî- Abdillâh b. Şakîk- " racülin min Ashabi'n-Nebi (s.a.s) " (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 6/181, hadis no:1283)

6. "Ba'du İhvetî..." ifadesi:

1. Ebû Dâvud- Şu'be- Sa'd b. İbrahim- " Be'du İhvetî..." (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 4/127, hadis no:943)

2. "Şeyh min..." ifadesi:

1. Ebû Dâvud- Şu'be- Abdülmelik b. Umeyr- " Şeyh min Belharis..." (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 10/338, hadis no:2595)

Bazen mübhem raviyi isimlendirdiği de görülmektedir. Örneğin,

1. Ebû Dâvud- İbnü'l-Mübârek- Hayve b. Şurayh eş-Şamî- racülin " Kad Semmahu an Ebî Saîd..." (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 9/294, hadis no: 2213)
2. Ebû Dâvud-Şu'be- Mansur- racülen fi cenazeti Huzeyfe (Huzeyfe'nin cenazesinde bir adam) ve "Ezunnuhu Rabi' b. Harraş..." (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 2/56, hadis no:417)
3. Yunus- Ebû Dâvud- Şu'be- Ubeydullah b. Hasen- Abdullâh b. Ma'kal- Abdullâh b. Bisr- "nâsin min Huzeyne hüve Ebcer "ev "İbn Ebcer (Huzeyne'den bir insan O Ebcer veya Ebcer'in Oğlu)" (Ebû Dâvud et-Tayâlisî, 1321, 6/184, hadis no: 1305)

5.7. Ebû Dâvud et-Tayâlisî'nin Ya da Herhangi Bir Ravinin Açıklamalarda Bulunduğu Rivâyetler⁵⁷

Bu başlıkta ise Ebû Dâvud'un metin içindeki rivâyet üslûbuna işaret ettiğini düşündüğümüz rivâyet örneklerini sıralamakla iktifâ edeceğiz.

Müsned'de tüm rivâyetler okunduktan sonra 127 kadar rivâyetin herhangi bir yönüyle ilgili açıklamaların yer aldığı görülmektedir. Tesbit edilen açıklamaları şu başlıklar altında gruplandırmak mümkündür.

a. Metin içinde ve senede geçen belirsiz şahıslarla ilgili açıklamalar:

1. Metin içindeki zamirlerin işaret ettiği isimlere yönelik açıklamalar: 3 numaralı hadiste şöyle geçmektedir: Bu rivâyette geçen " Bunun üzerine ona dedim." Anlamına gelen ifadede yer alan ona zamirinin Hz. Ömer'le ilgili olduğu açıklanmaktadır. Nitekim hadisin farklı varyanlarında burada direkt olarak

Hz. Ömer'in adı zikredilmektedir (Buhârî, 1981, 3,IV/98-99; Tirmizî, 1981, s.9). Açıklamayı yapanın Zeyd b. Sâbit olması muhtemeldir.

2. *Metin içinde belirsiz bir şahıstan bahsedilirken o şahsın kim olduğuna dair yapılan açıklamalar:* 186 nolu hadiste şu şekilde geçmektedir: Burada geçen “şu yatan kişi” anlamına gelen ve ilk başta kimin kastedildiği anlaşılmayan sözden Hz. Ali'nin kastedildiği açıklanmaktadır: Hadisin farklı varyantlarında bu açıklama olmaksızın hadisin zikredildiği görülmektedir (Hanbel, 1982, I/101). Açıklamayı herhangi bir ravinin yapmış olması muhtemeldir.

b. Hadisin sıhhatiyle ilgili açıklamalar:

1216 numaralı hadis. Burada hadisin hadisin sahih olduğuna dair açıklama yapılmaktadır. Açıklamayı Ebû Bişr'in yaptığı görülmektedir.

c. Garîbu'l-Hadîs diyebileceğimiz, hadis içinde geçen anlaşılması zor kelimelerle ilgili açıklamalar: Bu çerçevede otuzdan fazla hadiste açıklama yer almaktadır:

135 numaralı hadiste: “el-ciatü” sözcüğünün “pirinçten yapılan sarhoşluk verici bir içecek” olduğuna dair bir açıklama yer almaktadır. Açıklamanın herhangi bir ravi tarafından yapılmış olması muhtemeldir.

211 numaralı hadiste “el-herc” sözcüğünün “öldürme, katliam” anlamına geldiğine dair bir açıklama yer almaktadır. Açıklamayı Eş'arî'nin yaptığı görülmektedir.

351 numaralı hadis: Burada hadisteki güzel, tatlı söz anlamından Kur'an'ın kastedildiği ifade edilmektedir. Açıklamanın herhangi bir ravi tarafından yapılmış olması muhtemeldir.

379 numaralı hadis “et-tebakkur” sözcüğünün “mal ve evlât çokluğu” anlamına geldiği açıklanmaktadır. Açıklamanın herhangi bir ravi tarafından yapılmış olması muhtemeldir.

1368 numaralı hadis: Burada hadiste geçen “bisebekihi” sözcüğünün ne anlama geldiği Amr b. eş-Şerîd'e sorulur. O da bunun “şuf'a” anlamına geldiğini ifade etmektedir.

1793 numaralı hadiste geçen “ciüstü minhu” fiiliyle ilgili et-Tayâlisî açıklamada bulunmaktadır.

577 numaralı hadis: “ehlü'l- ukde” tabiriyle ilgili et-Tayâlisî bir açıklama yapmaktadır.

d. Hadis içinde muğlâk kalmış noktalarla ilgili açıklamalar:

215 numaralı hadis: Burada hadiste geçen “ağaç” sözcüğüyle aslında “Harrem bölgesindeki ağaçların” kastedildiğine dair açıklama yer almaktadır. Açıklamanın herhangi bir ravi tarafından yapılmış olması muhtemeldir.

e. Zamana işâret eden açıklamalar:

446 numaralı hadis: Hadiste geçen “namazla ferahlatınız” anlamındaki “ebrid” fiiliyle herhangi bir zamanda değil de çok sıcak bir vakit olan öğle namazı vaktinde namazla ferahlatmanın istendiğine dair bir açıklama getirilmektedir. Açıklamanın herhangi bir ravi tarafından yapılmış olması muhtemeldir.

f. Mekâna işâret eden açıklamalar

1165 numaralı hadis: Burada geçen “el-Karye” sözcüğüyle aslında Mekke'nin kasedildiği ifade edilmektedir. Açıklamanın herhangi bir ravi tarafından yapılmış olması muhtemeldir.

g. Rivâyette geçen bir olayla ilgili açıklamalar

1410 numaralı hadis: İbn Ömer'in rivâyette nakledilen Müseylime'nin öldürülmesine dair Vahşî'nin sözlerini teyit eden bir açıklaması zikredilmektedir.

h. Hadiste zikri geçen bir şeyin niteliğini izah eden açıklamalar:

741 numaralı hadis: Rivâyette geçen “merkeb” sözcüğüyle aslında “ehil merkeblerin “ kasedildiğine dair bir açıklama yapılmaktadır. Açıklamanın herhangi bir ravi tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır.

i. Duyanın karıştıracağı bir ifadeye açıklık getirmeye yönelik açıklamalar

15633 numaralı hadis: Rivâyette geçen “temette'tü” fiili Arapça'da hem mut'a nikâhı yapmak hem de hacda umrede temettu yapmak anlamına geliyor. Herhangi bir ravi burada bu konuda herhangi bir karışıklık olabileceğini düşünerek bu fiilin umredeki temettu ile ilgili olduğuna işâret ederek bu karışıklığı ortadan kaldırmak istemektedir.

i. Fikhî açıklamalar

1733 numaralı hadis: Rivâyette Allah Rasûlü'nün gusûl aldıktan sonra Meymune annemizin üzerindeki yaşı silmesi için kendisine bir bez getirdiğini onun ise bu mendili attığı nakledilmektedir. Rivâyetin sonunda ise, İbrahim'in bunun bir yasaklama ifade etmediğine, gusûlden sonra bedendeki ıslaklığın silinebileceğine dair açıklaması nakledilmektedir.

1709 numaralı hadis: Rivâyette Allah Rasûlünün namazdan çıkış selâmı verdikten sonra oturduğu yerde fazla kalmayıp hemen ayağa kalktığı nakledilmektedir. Zührî'nin yorumuna göre Hz. Peygamber bunu kadınlar için yapmıştır, onların kolaylıkla geçip gitmeleri için yapmıştır.

Hz. Peygamber'in sözleri, fiilleri ve takrîrleri onun yaşadığı dönemden itibaren başlayarak çeşitli yönleriyle ve boyutlarıyla açıklanmaya ihtiyaç duyulmuş ve bilakis onun tarafından yeri geldikçe ihtiyaç görülen açıklamalar yapılmıştır.

Açıklamaya ihtiyaç duyulan noktalar Hz. Peygamber döneminden uzaklaştıkça çoğalmıştır. Zira fetihlerle birlikte İslâm coğrafyası genişlemiş, farklı milletlerin İslâm'ı kabul etmesiyle birlikte hadislerin şerhedilme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in hadislerinde kasdettiği murad hadisleri nakleden raviler tarafından ortaya konmuştur. Bu çerçevede Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirleri açıklanırken kimi şârih hadisın fikhî yönünü, kimisi dilsel yönünü, kimisi hadisteki muğlak bir ifadeyi açıklamış, kimisi de bunlarla birlikte hadisın sıhhati üzerinde durmuştur. Raviler, hadislerde geçen isimlerin ve sıfatların her biri içinde müşkil olan lafızlarının dilsel anlamlarını izah etmeye ve açıklanması gereken noktaları açıklamaya çalışmışlardır. Kanatimizce metin içindeki açıklamalar eğer et-Tayâlisî'ye ait ise "kâle Ebû Dâvud" diyerek onun ismi açıkça ifade edilmektedir. Açıklamayı kimin yaptığı belli ise o takdirde metin içinde isim zikredilmektedir. İncelediğimiz ve yukarıda da örneklerde de gösterdiğimiz çoğu rivâyette isim zikredilmeksizin açıklamaların yapıldığı görülmektedir.

Sonuç

Ebû Dâvud et-Tayâlisî yaşadığı dönemde hadiste üstün dereceler elde etmiş mümtâz bir kişiliktir. Et-Tayâlisî yaşadığı dönemde fazla hadis ezberlemesi ve hafızasının kuvvetiyle şöhret kazanmıştır. Birçok güvenilir hadis âlimi tarafından "sika" kabul edilen ve hakkında cerh edici nitelikte fazla bir bilgiye rastlayamadığımız Ebû Dâvud et-Tayâlisî'nin hadis ilminde önemli bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Yine tetkik ettiğimiz ve ilgili bölümlerde de açıkladığımız kadarıyla onun Müsned'i "Hadis Tarihi" içindeki yerini almış önemli bir eserdir. Hz. Peygamber'in hadislerinin ilk kaynaklarından olması, et-Tayâlisî'nin konumunun bilinmesi, hadis imamlarının kitaba olan güvenleri ve onun üzerine çalışmalar yapılması, birçok eserde hadislerinin tahric edilmesi Müsned'in önemini ortaya koymaktadır. Kanaatimizce kitaptaki hadisler, et-Tayâlisî'nin rivâyet ettiği hadisler olduğu halde kitabın telif tarihi daha sonraki devirlere aittir.

Ebû Dâvud'a nisbet edilen bu eser yaklaşık olarak içinde yaşadığı asrın rivâyet üslûbu hakkında oldukça önemli bilgiler vermektedir. Zira söz konusu eser, hadis tarihindeki tedvin ve tasnif faaliyetinin tekâmül öncesinde, gelişmekte olan bir geleneğin taşıdığı birçok zafiyet ve o devirdeki eksiklik gibi birçok özelliği yansıtmakta ve bu dönem hakkında genel bir fikir vermektedir.

Bu eserden hareketle dönemin hadis rivâyet anlayışı ve geleneği hakkında şu tesbitleri sıralamak mümkündür: İsnadlarda görülen şek ifadeleri, rivâyetin merfû olup olmadığına dair tereddütleri, senedlerde birçok meçhul ravi bulunması gibi hususlar, tek tek hadislerin değeri açısından zafiyet ifade edebilir; fakat saydığımız bu kusurları sebebiyle, bütün zafiyetlerin düzeltilmeksizin aynen o şekilde nakledilmiş olması, hadislerin isnadlarının düzmece ve uydurma olmadığının en büyük delilidir. Ebû Dâvud ve kısmen de olsa hocalarının açıkça

ifade etmekten çekinmedikleri bu tür kusurlar isnad sistemi henüz oturmadığı için ortaya çıkan kusurlar olarak kabul edilmeli, bu dönemin rivâyet üslûbunun tabii bir neticesi olarak görülmelidir.

Ebû Dâvud'un isnad ve metinleri sahih olan rivâyetleri seçme, sadece böylesi hadisleri derleme gibi bir gayreti de olmamıştır. Aksine o, kendisine ulaşan zayıf ve kusurlu rivâyetlere eserinde yer vermiştir. Müsned'de merfû ve mevkûf rivâyetler yer almaktadır. Ayrıca isnadın birçoğunda mübhem ve mechul raviler yer almaktadır. İsmi ve içeriğiyle müsned türü bir mecmua olan eserin Hindistan baskısında ashâb, derecelerine göre tertip edilmiş ve her ismin altında, o sahabînin rivâyet ettiği hadis senedleriyle birlikte verilmiştir.

Rivâyetleri naklederken "Haddesena", "Haddesenî", "Semi'tü" ve "An'ane" gibi farklı sigalar kullanmış, ancak isnadların büyük çoğunluğunu "Haddesena" sigasıyla rivâyet etmiştir. Bu da Müsned'in rivâyet formüllerinin en kuvvetlisi kabul edilen "sema" yoluyla nakledildiğini ve onun Müsned'deki hadisleri şeyhlerinden bizzat duyarak aldığını göstermektedir. Kanaatimizce eserde "Haddesena" lafzı et-Tayâlisî'nin semayı kıraatten ayırmadığını göstermesi bakımından önemlidir.

Ebû Davud et-Tayâlisî'nin Müsnedi'nde yer alan açıklamaların değerlendirilmesi için tesbit edilen rivâyetlerin diğer varyantlarının tesbit edilmesi ve bu rivâyetlerde bu açıklamaların yer alıp alınmadığının tesbiti ve yer alıyorsa ne şekilde yer aldığının belirlenmesi gerekmektedir. Ayrıca bu açıklamalar klâsik şerh kaynaklarında da mevcut mudur? Bu hususların tesbiti zikrettiğimiz açıklamaların niteliğini ve bir bütün olarak şerh edebiyatı içindeki yerini gösterecektir.

Notlar

- (*) Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri, Hadis Doktora Öğrencisi.
- 1 (Semacarpus anakardium anacard, Hindistan cevizine benzeyen bir meyve olup içen kişinin zihnî melekelerine zarar vermektedir.) "Fayda, Mustafa, "Belâzûrî" maddesi, V/393, DİA, İstanbul, 1992"
  - 2 Et-Tayâlisî'nin hakkında değerlendirmede bulunduğu zevattan bazılarının ismini, haklarında yaptığı değerlendirmeye ve ricâl hakkındaki görüşlerine örnek vermek istiyoruz: Es-Seriyy b. Yahya b. İyâs eş-Şeybânî Ebu'l-Heysem el-Basrî: Ebû Dâvud, O, "sikadır" demektir. (İbn Ebî Hâtim, a.g.e, IV/262; İbn Hacer, a.g.e, III/460-461); Sehl b. Eslem el-Adevî, et-Tayâlisî, "Selh, Basralıdır, sikadır." Dedi (İbn Ebî Hâtim, IV/184; İbn Hacer, a.g.e, IV/246); Salih b. Rüstem el-Müzenî: O, sikadır dedi. (İbn Ebî Hâtim, IV/367-368; İbn Hacer, a.g.e, IV/391; Geniş bilgi için bkz. Işık, Mükrem, a.g.e, s. 28-32)
  - 3 Yardım, Ali, a.g. e, s. 71; Nüshası, Asıfıye 670/1; Topkapı Sarayı Medine 278 (9-16. Cüzler, 411'den önce) (Turâs, 1/142) 1321'de Haydarabad'da basılmıştır.
  - 4 Bu başlıkta Yusuf Türker'in "Hadis Şehçiliği Açısından et-Tayâlisî'nin Müsnedi" adlı basılmamış doktora seminer çalışmasından istifade edilmiştir. Bu başlıkta et-Tayâlisî'nin Müsnedi'nin Daru'l- kütübî'l ilmiye, Bayrut Lübnân, 2004 baskısı kullanılmıştır.

Kaynaklar

- Ahmed b. Hanbel, (1982), *Müsned*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Yücel, Ahmet, (1996), *Hadis İstılahlarının Doğuşu ve Gelişimi*, İstanbul: MÜİFY.
- Yardım, Ali, (2000), *Hadis 2*, İstanbul: Damla Yayınevi.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (1981), *el- Camiu's- Sahih*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- el-Hâkimu'n-Nisâbûri, Muhammed b. Abdilllah, (2003), *Kitâbu Ma'rifeti Ulûmi'l-Hadis ve Kemmiyyeti Ecnasihi*, thk. Sellum, Ahmed b. Faris, Beyrut: Dâru İbn Hazm.
- el-Hatib, el-Bağdâdî (t.y.), *Tarihu Bağdat*, Mısır: Matbaatu's-Sade.
- El-Mizzî, Cemaleddin Ebu'l Haccâc Yusuf, (1987), *Tezhibu'l-Kemal fi Esmâ'ir-Rical*, Beyrut: Müessesetü'l-Risale,
- Aşıkutlu, Emin, 2006, "*Mübhem*", İstanbul: DİA.
- Ez-Zehabî, Muhammed b. Ahmed, (1963), *Mizanu'li'tidal fi Nakdir-Ricâl*, Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, y.y.
- Özkan, Halit, (2001). "*Et-Tayâlisî*" , DİA: İstanbul.
- İbn Adiy, Ebû Ahmed Abdullah, (1997), *Kamil fi Duafai'r-Ricâl*, Beyrut: Dâru Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman, (2002), *el-Cerh ve't-Ta'dil*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalanî, (1986), *Tezhibu't-Tehzib*, Beyrut: Daru'l-Fikr.
- Hatiboğlu, İbrahim, (2006), "*Müsned*" İstanbul: DİA.
- İzmirli, İsmail Hakkı, (2002), *Hadis Tarihi*, Tenkitli Neşir: İbrahim Hatipoğlu, İstanbul: Erkam Matbaası.
- Ünal, İsmail Hakkı, (1989), *İmam Ebû Hanife'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebinin Hadis Metodu*, (Doktora Tezi), Ankara.
- Çakan, İsmail Lütfi, (1985), *Hadis Edebiyatı*, İstanbul: MÜİFY.
- Kamdemir, M. Yaşar, (2006), "*el-Müsned*" İstanbul: DİA.
- Fayda, Mustafa, (1992), "*Belâzûrî*" İstanbul: DİA.
- Uğur, Mücteba, (1992), *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDV Yayınları.
- Işık, Mükrem, (2008), *Ebû Dâvud Et-Tayâlisî ve Müsnedi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana.
- Özpinar, Ömer, (2005), *Hadis Edebiyatının Oluşumu*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Speight, Robert Marston, (1970), *The Musnad Of Al-Tayâlisî: A Study Of Islamic Hadith As Oral Literature*, The Hartford Seminary Foundation.
- Koçyiğit, Talat, (2006), *Hadis Tarihi*, Ankara: TDV Yayınları.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa,(1981), *es- Sünen*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Suiçmez, Yusuf, (2005), *Hadiste Ref Problemi (Mevkûf ve Maktû' Hadislerin Rasûlullah'a İzafesi)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara,
- Kavakçı, Yusuf Ziya, (1966). *Hadis Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: İrfan Yayınevi.
- Zehebî, (1984/1986), *Siyeru Alemi'n-Nübelâ*, thk. Şuayb Arnavûd, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Zehebî, (1997), *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, Beyrut: Daru'l-Fikr.